

Zdeněk K. Slabý

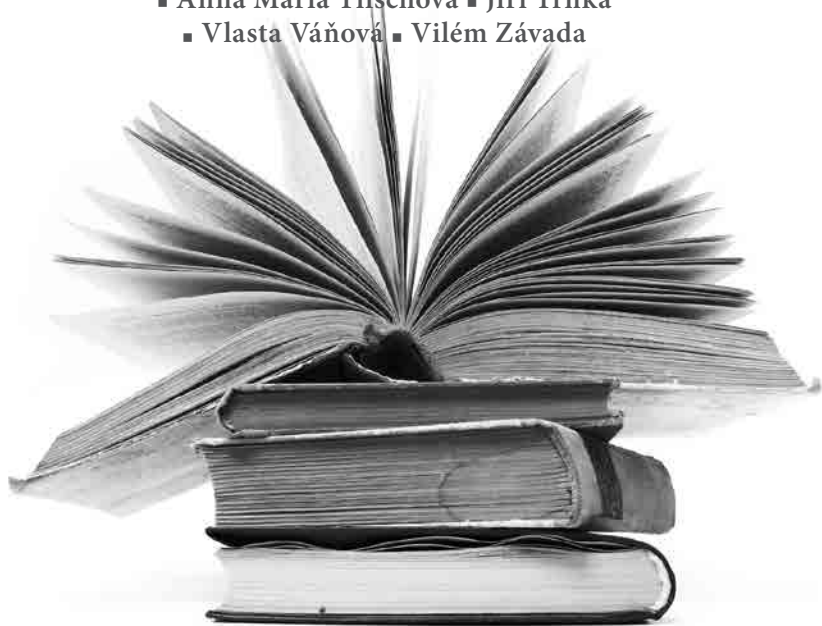
POTKÁVÁNÍ
SETKÁVÁNÍ

*Listování
v osudech*

Zdeněk K. Slabý
POTKÁVÁNÍ SETKÁVÁNÍ
Listování v osudech

Čingiz Ajtmatov ■ Milan Albich ■ Agnija Barto
■ Eva Bednářová ■ Konstantin Biebl ■ Hermína
Bieblová ■ Marie Vodseďálková ■ Marie Bieblová
■ Václav Čtvrtek ■ Ovsej Driz ■ Karel Dvořák
■ František Halas ■ Mirko Hanák ■ Vladimír
Holan ■ František Hrubín ■ Yoshitomo Imae ■
Karel Janský ■ Karel Konrád ■ Josef Štefan Kubín
■ Hana Kvapilová ■ Nicolae Labiş ■ Alan Marshall
■ Růžena Nasková ■ Vítězslav Nezval ■ Ludo
Ondrejov ■ Radek Pilař ■ Otfried Preussler
■ Marie Pujmanová ■ Dušan Radović ■ Václav
Řezáč ■ Jaroslav Seifert ■ Jan Skácel ■ Zdeněk Slabý
■ Jarmila Svata ■ Ota Šafránek ■ František Tichý
■ Anna Maria Tilschová ■ Jiří Trnka
■ Vlasta Váňová ■ Vilém Závada

Z. K. Slabý v Haďákově karikatuře

Zdeněk K. Slabý
POTKÁVÁNÍ SETKÁVÁNÍ
Listování v osudech
Kompendium vzpomínek – rozhovorů – dopisů – dokumentů

Vydání této knihy podpořilo Ministerstvo kultury České republiky

copyright © Zdeněk K. Slabý, 2015

ISBN 978-80-7511-225-5

ISBN 978-80-7511-226-2 (epub)

ISBN 978-80-7511-227-9 (pdf)

„Čas prvního dětského poznávání není žádnou prostičkou idylou. Je to svým způsobem boj těžký a obtížný, jako je těžký a obtížný celý lidský život.“

(Jaroslav Seifert)

„Bože, co jeden lidský život dá za práci!“

(Konstantin Biebl)

„Mám nechuť pozměňovat úmyslně skutečnost.“

(Vítězslav Nezval)

„Je to obtížné, založit svou existenci na něčem tak vratkém, jako je život!“

(Karel Poláček)

„Psát o sobě je určitě nejněsnadnější. Vždycky se bojíš, že se přikráslíš nebo polituješ.“

(Ovsej Driz)

„Tajemství úspěchu je nepostižitelné.“

(Karl Bruckner)

„I kdybys mnoho let žil, nedokončíš svoji práci.“

(Jan Čarek)

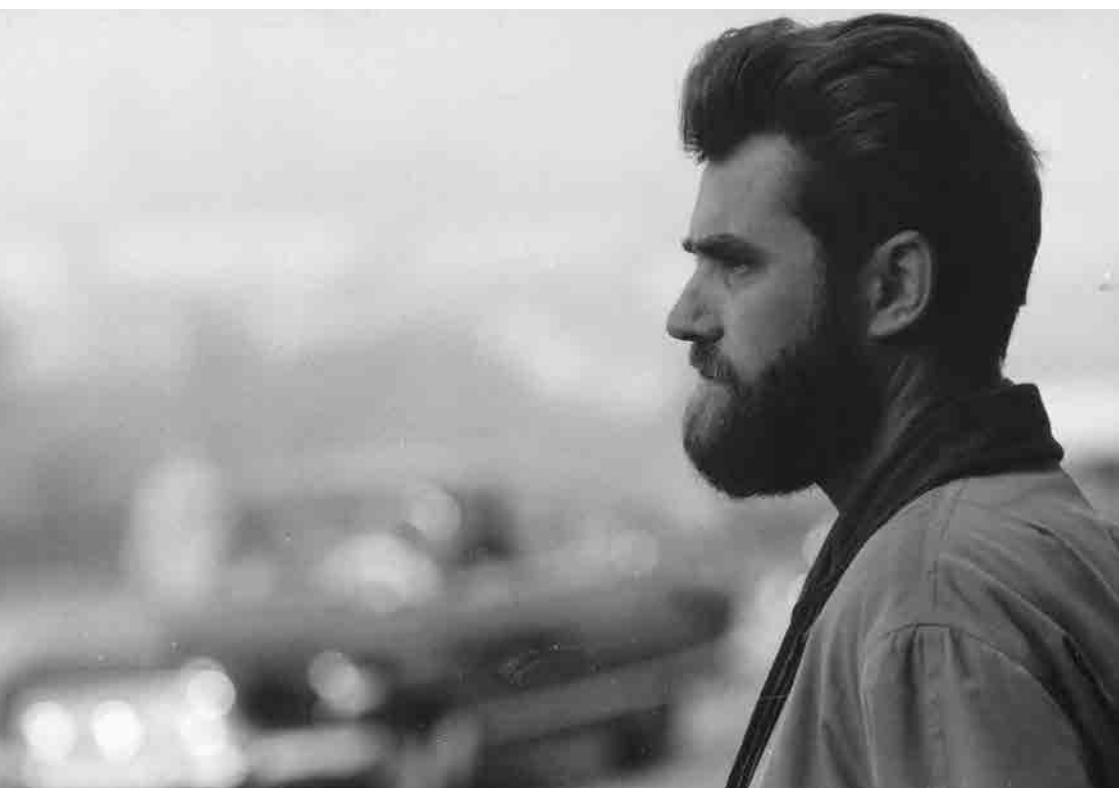
„Postupuj ve stínu, jak nejdéle můžeš. Dostaneš se dále než ti, kteří jdou stále na výsluní.““

(Ota Šafránek)

„Přeji vám svobodný život mezi slušnými lidmi.“

(Edvard Valenta)

Uvedení

Sejde s očí, nesejde z mysli.

Nepočítal jsem s tím, že bych měl někdy psát paměti. Nepočítal jsem s tím, že bych se měl dožít více než sedmdesáti let. Natož osmdesáti.

Ale když už jsem tento věk přesáhl, vyzývali mě moji přátelé, abych vydal svědectví, co a s kým jsem prožil, jak si pamatuji zajímavé lidi, které jsem poznal. A tak jsem se nakonec rozhodl, že útržky oněch let (1930 až 2015), které mi čas věnoval, ztvárním.

Tato kniha Potkávání setkávání má tedy být encyklopedií mé paměti, vzpomínek, dopisů, dokladů, studií, životopisů v kostce, recenzí, lektorských posudků a podobně. Fakt, že jsem dopisy přátel neházel do koše, nýbrž uchovával, nesouvisí se záměrem, že je někdy v takovéto publikaci zveřejním. Prostě má profese (vlastně jedna z mých profesí) literárního historika mi nedovolovalo tato důležitá svědectví zničit, počítal jsem s tím, že je předám do památníku písemnictví.

Každá z kapitol včetně mé vlastní životopisné synopse je jiná, odlišná od těch ostatních, jako jsou odlišní ti, o kterých se zmiňuju, nejsou prostě psána v jedné šabloně. Nejsou epizující, jsou to prostě záblesky vzpomínek, jak mi vytanuly na mysl a byly podepřeny dobovými doklady, aby bylo zřejmé, že nic nechci přikrášlit ani zdevaltovat. Nechci nic zastírat ani vylepšovat. Tato svědectví chtějí přispět k věrohodnému obrazu doby, protože se mi zdá, že dnešní její hodnotitelé leccos pokřívají – nikoli ve zlém úmyslu, nýbrž proto, že ona různorodá období prostě nemohli prožít. Časový odstup bych přirovnal k prostorovému odstupu let dřívějších: ani ti nejlepší moji přátelé ze západních zemí nedovedli přesně pochopit, co jsme v zemi nedemokratické žili, jak jsme na určité situace reagovali, jaká omezení prostě přináší nesvoboda, ať se snažili sebevíc. Hodnotit to, co člověk neprožije na své vlastní kůži, je sice nutné, avšak leckdy ošidné. Přitom si nechci přisvojovat patent na to, že jedině můj pohled na to či ono je ten nejsprávnější, nejpřesnější. Prostě takto jsem zažíval dobu a blízké lidi v ní já a každý i z mých přátel by vše vylíčil možná z jiného úhlu. Připomíná mi to setkání gymnaziálních abiturientů: určité roky, kantory, prožitky si pamatují odlišně. Až průmět různých pohledů může vydat to nejobektivnější svědectví.

Svůj vymezený čas v této zemi jsem žil rád už proto, že jsem jej směl trávit v milované Praze, že jsem poznal fantastické lidi (z nichž píšu pouze o některých, jinak by se počet stránek neúměrně rozrostl, ale to nikoli z restrinkce, prostě o těch zvolených si toho pamatuju víc), že mě obklopovali ti nejbližší z rodiny a přátel.

Původně mělo vyjít Potkávání setkávání ve dvou souběžných svazcích: v československém a zahraničním neboli světovém. Když jsem se dověděl, že na takový projekt zdaleka nejsou finanční prostředky, rozhodl jsem se prolnout domácí a zahraniční kapitoly. Obojí mi totiž bezprostředně souvisí, vždycky jsem se snažil svůj záběr neomezovat pouze na to, co se děje doma, mezinárodní spolupráce se mi jevila jako zcela nezbytná záležitost.

Některé portréty jsou nahozené, jiné se prolínají několika kapitolami. Jde především o Konstantina Biebla, jehož korespondenci jsem rozdělil mezi několik adresátů, a teprve dáte-li si toto

provázání dohromady, pochopíte jeho osobnost i osudovost. Jestliže někde něco letmo zopakují, je to proto, aby i četba každé jedné samostatné kapitoly měla svoji zaokrouhlenost.

Co tedy s těmi zbývajících osudy a co s oním rozšířenějším životopisným sledem? Vždyť v něm schází tolik blízkých přátel, tolik podstatných bodů včetně detailnějšího vylíčení života na fakultě, ve Zlatém máji, v Klubu Albatros, v Japonsku, chybí hodnocení vydaných knížek a podobně. Prostě na něm budu pracovat dál, a pokud se toho dožiju a naskytne se další shoda nakladatele se čtenáři, to znamená, že zájem o další minulostní děje bude skutečně vyvolán, připravím publikaci s mírně pozměněným názvem Setkávání potkávání. A snad i další, protože bych nikoho ze zajímavých lidí, s nimiž se můj osud protnul, nechtěl minout bez povšimnutí.

Mohu pouze zopakovat, že jsem vděčný za to, že jsem směl žít ve stejné době jako Vítězslav Nezval, Jaroslav Seifert, Konstantin Biebl, Karel Konrád, Ivan Olbracht, Marie Pujmanová, Čingiz Ajtmatov, Agnija Barto, Otfried Preussler, Alexander Matuska a další a další. Budu rád, když se s některými z nich blíže seznámíte už v této knize.

Zdeněk K. Slabý

President Ludvík Svoboda mezi spisovateli na Sjezdu mladých čtenářů

Jednoho dne se otevřely dveře redakce Zlatého máje (sídlili jsme tehdy na Národní třídě v masivním domě, později bohužel zbořeném, poněvadž poněkud vyčníval z vyrovnané fronty okolních baráků), a dovnitř vstoupil Sergej Baruzdin s tmavovlasým mladým mužem, kterého jsem do té doby neznal. Vlastně znal – ale pouze z četby jeho tehdy už téměř světoznámé knížky *Džamila*, milostného příběhu, který se tak markantně odlišoval od budovatelských děl sovětské literatury, která nám byla překládána a předkládána. Byl to Čingiz Ajtmatov (12. prosince 1928 – 10. června 2008).

Sergej mi přinášel článek pro Zlatý máj a já se obrátil k Ajtmatovovi: „Vy pro nás nemáte nic?“

„Nepočítal jsem s tím, že k vám do redakce zavítám.“

„A nechcete nám něco napsat?“

„Nejsem autor dětských knih...“

„Ale jste autor novely o lásce.“

Slovo dalo slovo a Čingiz Ajtmatov přišel do redakce znovu příští den a přinesl rukou psaných *Několik slov o lásce*.

Pochopitelně jsem jeho příspěvek rád otiskl. Zde je:

„Lidé si po generacích předávají své zkušenosti z oblasti hmotné výroby, vědy a techniky. Zdá se mi, že stejně tak je tomu i s hodnotami duchovními a s citovým bohatstvím. Domnívám se, že je velmi důležité vést člověka už od dětství k tomu, aby pochopil, v čem tkví opravdová krása milostného vztahu, aby byl schopen radostně prožít nejnepříjemnější období svého života. Jak hluboký vliv tady může mít literatura! Menší význam než vynález parního stroje a elektřiny mají pro lidstvo nesmrtelné literární postavy, od Romea a Julie až po Annu Kareninu a Šolochovovu Aksinju. Literatura může ovlivnit i romanticky nadnesený vztah k lásce i cynicky odmítavý. Závisí to na společenském stanovisku autora, na jeho humánnosti, na schopnosti nacházet v člověku to nejlepší. Sám jako spisovatel nejsem samozřejmě proti zobrazování složitých milostných vztahů a kolizí, ani proti moderní jemné psychologické kresbě a podtextu, které jsou obvyklé zejména u západních spisovatelů. Důležité je, aby tento složitý pohled do lidského nitra přinášel podněty k přemýšlení, obohacoval čtenáře o nové zážitky a činil ho dokonalejším. Roztrpčují mne však knížky, v nichž se autor ponořuje do temných koutů nicotné lidské duše a snaží se vyjimat to nejnižší a nejubožejší, co v ní je, a pak dělá zevšeobecňující závěry – vysmívá se lidské „nestvůrnosti“.

Velmi silně na mne v dětství zapůsobila povídka A. S. Puškina *Kapitánská dcerka*, která se už dávno stala čítankovou záležitostí. Ale sotva bylo od té doby napsáno o lásce něco lepšího a čistšího, něco vhodnějšího pro mladého čtenáře. Někteří moderní spisovatelé hledají v lidech spíše chaos a chorobnost. Přečetl jsem si s chutí Sallingerův román *Kdo chytá v žitě*; velmi si ho cením. Hned nato jsem četl jinou jeho povídku *Věnováno Emě* a litoval jsem, že ji napsal. Je to nezdravý příběh mezi třináctiletou dívkou a mladým vojákem, ani láska, ani přátelství. Povídka ve mně zanechala nejasný, ponurý dojem, asi jako kdybych šel po tmavé „studené“ opuštěné ulici, osvětlené matnou lucernou. Dospělý člověk – natož tedy mladý čtenář – po ní dlouho cítí v hlavě tupou bolest jako po úderu.

Myslím, že naše socialistická literatura píše a bude psát o lásce jinak. O člověku komunistického zítřka bych chtěl psát takovými jasnými barvami, jako bývají za jarních jiter nad čistou a jasnou krajinou.

Od dětství se v lidech pěstuje smysl pro krásno v životě i umění. Učí se rozumět hudbě, malířství, tanci. Domnívám se, že by se měli učit i rozumět lásce, která je jistě jedním z nejvyšších projevů lidského charakteru. Učí je tomu literatura – a to zavazuje všechny spisovatele.

Praha, 9. XI. 61“

Čingiz Ajtmatov v pražské redakci Mateřídoušky s redaktorkou Dagmar Lhotovou a Sergejem Baruzdinem.

Na Ajtmatova upozornil Louis Aragon, když napsal: „Kniha se jmenuje Džamila a její autor Čingiz Ajtmatov. Mám v životě hodně práce, ale nesnel jsem, aby ve Francii zůstalo neznámé toto prosté, ani ne stostránkové vyprávění, jež pro mne zaujímá zcela přirozeně místo mezi příběhy o lásce, jež napsali Shakespeare, Goethe, Dante nebo Emily Brontëová. Zkrátka, mohu-li doufat, že ti, kteří mi naslouchají, se jeden po druhém pustí do četby knih, o nichž jsem mluvil a jimž jsem obětoval část svého života, svého času a svého nadšení, poradil bych jim konec konců, aby začali tímto malým příběhem o záračné lásce muže a ženy na rozhraní kyrgyzských hor a kazašské stepi, aby začali Džamilou Čingize Ajtmatova.“

Baruzdin s Ajtmatovem pak navštívili i redakci Mateřídoušky. Jako ve Zlatém máji, choval se skromně, až ostýchavě, jako by nic nevěděl o své světové popularitě.

A soudím, že jeho příspěvek pro Zlatý máj, napsaný přes noc, neztratil svoji platnost ani dnes. Právě proto jsem ho tu ocitoval.

V českých překladech však vyšly i další Ajtmatovovy knížky jako Labutě nad Issyk Kulem (1963) nebo Novely (1987), obsahující vedle Džamily i Sbohem, trpký život, Bílou loď, Strakatého psa na břehu moře a také autorskou zpověď, ve které najdeme i těchto několik vět: „Literatura musí obětavě nést svůj kříž – pronikat do složitosti života, aby člověk poznal, miloval a úzkostlivě střežil všechno dobré, všechno nejlepší a nejdůstojnější v sobě, v lidech, ve společnosti. V tom vidím právě poslání umění. A zdá se mi, jsem přesvědčen, že tomu tak bude vždycky, donekonečna, protože člověk hledá v umění potvrzení svých nejlepších snah a odmítnutí všeho, co je zlé, nespravedlivé, co neodpovídá jeho sociálním a mravním ideálům. To se neobejde bez boje, bez pochyb a nadějí. I toto asi potrvá věčně. A proto asi věčným úkolem umění zůstane – vyprávět člověku o složitosti a kráse života.“

Pojmem magický realismus označují kritikové Ajtmatovovy knihy Stanice Bouřná, Popraviště a Když padají hory, protože se v nich prolínají mýtická rovina, současnost s reminiscencemi nedávna (jeho otec byl při stalinských čistkách v roce 1937 popraven!) a budoucnost, přičemž naše místo v životě setrvává po boku předků.

V Popravišti hovoří Pilát: „Lidi nic nepoučí, ani kázání v chrámech, ani hlasy z nebe! Budou vždycky následovat svého pána jako stádo pastýře, budou se sklánět před silou a hodnostmi a ctít budou toho, kdo je nejkrutější a nejmocnější ze všech, a budou oslavovat vojevůdce a bitvy, kde krev poteče proudem ve jménu nadvlády jedněch a pokoření a ponížení druhých. To bude považováno za vznešenost ducha, opěvanou, předávanou z generace na generaci, na počest toho se budou třepetat prapory a hlaholit trouby, krev bude kypět v žilách, budou se pronášet přísahy: nevydáme nepříteli ani píď země; a ve jménu národa se budou prohlašovat za nevyhnutelné, lidé budou vychováni v nenávisti k nepřátelům vlasti: ať žije král, a toho druhého zardousíme, srazíme na kolena, ztročíme ho i s jeho lidem a uzmeme jim jejich zem – v tom je přece největší slast života, veškerý smysl lidského bytí odnepaměti...“

Ajtmatov ostře viděl nebezpečí, která lidstvo ohrožují, ale nesmiřoval se pouze s jeho odhalováním, hledal morální jistoty, dorozumění, smír. Jako spisovatel, ale i jako občan a jako politik (byl velvyslancem v několika zemích, v Evropské unii, v NATO a v UNESCO, organizoval Issyckulské fórum ke globálním problémům atd.) I tím je jeho odkaz aktuálnější.

Věnování v českém vydání Džamily (v překladu Stáni Siebertové, s ilustracemi Jitky Kolínské, s úvodem Louise Aragona, Svět sovětů Praha, 1961) zachovávám v originálním znění:

„Očeň intěresnomu borodatomu dětskomu dějatělu – Zdeněku Slabymu na pamjať.

Vaša blagorodnaja rabota i boroda na junom lice vzyvajut uvaženjeje.

Č. Ajtmatov

g. Praga, 25 / X – 61g.“

Když se Janyl Jusupjan Chytyrbaeva, redaktorka Svobodné Evropy, dozvěděla, že vlastním neznámým Ajtmatovův rukopis, navštívila mě, vše si prohlédla a ofotografovala a nakonec se mnou natočila rozhovor pro kyrgyzskou televizi. Pořad způsobil určitý poprask, do Prahy za mnou přijela další novinářka, chtěla, abych ji sdělil podrobnosti o zmíněném setkání, na facebooku se hlásili další Ajtmatovovi obdivovatelé. Uvědomil jsem si, co pro Kyrgyzy tento spisovatel světové proslulosti znamená. A bylo mi trochu líto, že takový vztah k českým literárním velikánům má u nás jen nemnoho lidí.

Milan Albich

Lodi a lodičky, přístavy a vůbec celý ten svět moře, který lze tak těžko postihnout, ale k němuž se můžeme pro jeho proměnlivost a pohyb neustále vracet – to je část malířského světa Milana Albicha. Podstatná část, musím dodat. Je to uhranutí mořem, dálkou, variabilitou. Ale zároveň je to uhranutí snem, který má právě nad mořem tolik prostoru. A lodi a lodičky, parníky, škunery, bárky, plavidla nejrůznějších druhů a nejrůznějších tonáží křížují tímto mořem a hledají přístav, v němž by mohly zakotvit. Což můžeme dát opět do souvislosti se snem, protože snilkové touží-vají po přístavech, alespoň dočasných.

Nevím, kdy a kde vznikl první podnět k této inspiraci, neptal jsem se Milana Albicha. Ale jsem přesvědčen, že to bylo v dětství, které toužívá podobně po dálkách. Korvetní kapitán Milan Albich. Rybář Milan Albich. Nebo snad pirát Milan Albich? Dětské představy bývají v tomto ohledu nevyzpytatelné. A trvalé: vizme, jak dětské představy vplouvají do malířových obrazů.

Někdy stačí pár čar, letmý náznak plavidla, letmý náznak hladiny. Ale těch několik hutných linií má dynamičnost a průraznost. Tušíme, kolika uzlů dosáhne loď za hodinu. Jindy má moře

najednou hloubku, ve které se skrývá nebezpečí. Klid před bouří? Pakliže jsou tu barvy, převládá jednoznačně modrá.

Už dlouho mám ctižádost, k jejímuž naplnění se stále nemohu odhodlat. Chtěl bych napsat pohádku o lodičce, o takové zasněné lodičce, která mnoha nebezpečnostvými prošla, vše přežila a nakonec do svého přístavu slavně došla. Možná, že ji jednou napíšu. Že se mi podaří takovou pohádku napsat. Není to lehké, znáte to: ustavičná proměnlivost, pohyb vln, neprobádané hloubky.

Ale jestli ji jednou napíšu, pak si kladu jednu podmínku: aby ji zilustroval Milan Albich. Byla by to taková zvláštní snivá modrá knížka.

Třeba se nám to jednou povede. A i kdyby mne předešel jiný autor, nebudu žárlit. V tomhle případě přece nejde o mne, ale o ty Albichovy lodičky.

/Psáno po srpnu 1968/

Je třeba si odstupem let k tomu něco dodávat? Snad jenom to, že Milan Albich se narodil 9. června jako já, ale přesně o pět let dříve, že se narodil v Krupině, studoval v poválečných letech u Martina Salcmána, Cyrila Boudy, Karla Lidického a Františka Kovárny a má za sebou dlouhou řadu samostatných výstav. Jeden čas byl grafikem Zlatého máje (ale známe se mnohem dříve) a večerní lámání s ním, to byla vždy bohatýrská setkání, při kterých se nejen rodila podoba každého dalšího čísla časopisu, ale kdy zároveň cinkání vinných sklenek doprovázelo rozpravy o všem možném – od novinek v uměleckém světě (což doprovázelo leckdy i nadšení) až po společenskou situaci u nás (což mnohdy nemělo daleko k znechucení). Ale takový už byl život naší generace.

Alespoň jeden drobný doklad o tom našem lámání:

/Pohled: Dudince – kúpalisko. 3. VIII 67/

Redakce čas.

Zlatý máj

U Libušiných lázní 5

Praha – Pankrác

Pozdrav z dovolené zasilá Milan

V Praze budu už ve středu ráno počítám s tím, že se bude lámat (začít můžeme asi v 10 h). Hned po příjezdu zavolám. Kdybyste mohli očíslovat a ostříhat sloupce a fotky – byl by náskok.
M. A.

Setkávali jsme se občas i v jeho ateliéru, občas na vernisážích výstav. Jak normalizace nazrávala, tak nás i nasrávala. A Milan nikdy pro rozčilené výrazy nechodil daleko, natož za husákovštiny. Ve výstavní síni poblíž Národního divadla, kde jsme se vídali nejčastěji, jsem ho občas musel mírnit, protože jeho hlas nabýval na síle. A mluvil bez servítků.

Tu pohádku o lodičce už nenapíšu. Z jednoduchého důvodu: protože Milan Albich na jedné z těch svých zasněných lodí jednoho dne odplul do neznáma. To se stalo 26. prosince 2000.

Na mezinárodním setkání spisovatelů a pracovníků literatury pro mládež, které se konalo v Praze v červnu 1964, citovala Agnija Barto z deníku jedné žákyně: „Budu si sem zapisovat myšlenky, až mě nějaké napadnou. Protože dneska mě nenapadlo nic, nebudu nic psát.“ K tomuto zápisu žákyně pak dodala: „A u nás to někdy dopadá takhle: básníka žádná myšlenka nenapadla, ale verše jsou tu, jsou vytištěny. Podobných veršů zná každý z nás velectucty.“

Vždycky si nad básničkou pro děti říkám: A mohla i nebýt? Odpověď lze z veršů vyvodit snadno: jestliže čtenářům neobjevují něco nového, jestliže jim neupřesní pohled, pocit nebo zážitek, jestliže je nepřimějí k zamýšlení či konfrontaci, jestliže jim nesdělují nějaký názor nebo je nevyprovokují k smíchu, mohly věru nebýt.“

Když jsem však přemýšlel, jak charakterizovat bohatou básnickou tvorbu Agnije Barto, dospěl jsem jednoznačně k opaku oněch nic neříkajících veršovanék, o kterých byla řeč: jsou to verše, které nikdy nemají nouzi o nápady, ve kterých se střídá lyrická nálada s žertem a jemným satirickým šlehnutím. Agnija Barto si zřejmě nevymýšlela náměty svých básniček v tichu pracovny, napadaly ji na ulici, při setkáních s dětmi, uprostřed ruchu dětských schůzek. Proto také mohla vytvořit celou galerii dětských typů, nikoli typů vykonstruovaných, nýbrž převzatých ze života a dotvořených i zdůrazněných – tak, aby se v nich děti poznaly a zamyslely samy nad sebou. Mezi těmito typy jsou i malí lakomci, nafoukanci, lenoši, sobci a zlobilové, jak jinak ani není možné, uvážíme-li, že podstatnou složkou díla této básnířky byla satira, ale většinou jsou to živé a veselé děti, které prožívají se zaujetím nějakou závažnou životní událost – s nezbytnou pointou, při níž čtenář vydechne překvapením, zareaguje souhlasem či úsměvem.

Za příznačnou pro styl Agnije Barto považuji například básně První láska. Její třináctiletá hrdinka Iva shledává, že starší sestra se zamilovala; okamžitě se rozhodne, že ji bude následovat:

„Ve škole dnes nezavívá,
vrhá pohled ostříží,
všechny kluky obhlíží:

Vovka?

Kdepak hromotluka!

Jirka je zas jako lunt,
samá noha, samá ruka.

Igor?

Kdepak! To je špunt.

Váňa je zas jako slon.

Co Aljoša?

To je on!“

Když učinila tento výběr, dává se do akce:

„V zeměpise opakují:

Volha, Amur, Ob, Om, Don...

Iva však co nejtíšeji

šeptá si: Můj Alexeji...

Přítom každý z třídy ví, že
Aljoša se holek bojí
jak čert kříže.
Tak se bojí!
Ale Iva
celá divá
nenechá ho na pokoji.
Aljoša to nepochopí:
Iva chvilku oči klopí,
hned se zeptá: „Nemáš gumu?“;
v šatně jako bez rozumu
podává mu přšiplášt...“
Vše spěje k rázné pointě:
„Čert ji vem! Hrom do ní prašť!
Holka jedna pitomá,
Když to chtěla, ať to má!
Dal jí jednu za uši...“
Což to k lásce přísluší? –
Inu, od začátku již
je s tou láskou jenom kříž.“ (Překlad: Jiří V. Svoboda)

Nad podobnými básničkami se nedivíme, že Barto ještě na gymnáziu psávala satiry a epigramy, jak se o tom zmiňuje ve své monografii Agnija Barto z roku 1951 Boris Solovjev a jak to ostatně dokládá i ona sama ve své „zповědi“. Byl to zřejmě dar ostrého vidění a přesné charakteristiky, který měla Barto už od mládí. Proto také její verše nečtou pouze děti kolem devíti let, ale i mnohem starší. Tak trochu polemicky na adresu těch, kteří malým čtenářům nabízejí jenom přírodní selanku, ostatně básnička říká: „Děti výborně rozumějí žertu, posměchu, ironii i epigramu, stejně jako pochopí ostrý satirický tón.“ Pro osobitost svého pohledu a živou básnickou formu měla v plejádě nejznámějších ruských básníků (vedle Maršaka, Čukovského a Michalkova) své výrazné místo.

Ve své brožůře Velká poezie pro malé, která vyšla v Moskvě roku 1963, uvedla Barto základní předpoklady, jaké by měla mít poezie pro děti: hlubokou myšlenku, zajímavý záměr a syžet, prostotu a přesnost slovního vyjádření, stručnost (čímž je míněn opak zdoluhavosti), věrnost zvolenému rytmu a opodstatněnost vybočení z něho, živost, dětskou intonaci, bohatství rýmů (včetně rýmu vnitřního, kalamburického a asonance), schopnost vyvolat v čtenáři živé pocity. A ještě něco: „Styk s dětmi nás přesvědčuje, že básník, píšící pro děti, musí mít zvlášť vyvinutý cit pro současnost, protože píše proto, aby formoval charakter člověka budoucnosti.“

Podobně formulovala své zásady, i když mi v roce 1959 poslala svůj příspěvek do ankety Zlatého máje a zmínila se v něm o sobě: „Psát o vlastní tvorbě je těžké. Nejvíce mě zajímá psychologie našich dětí, neobyčejné spojení dětské bezprostřednosti a hloubky otázek. Mám za to, že na morální náměty je třeba mluvit s dětmi živě, vesele, s důvěrou v dětský rozum i obrazivost. Jsem proti vyloženému poučování, jsem pro morálku, kterou musí čtenář sám nacházet. Tady se dá hodně udělat humorem a satirou. Těchto prostředků sama často používám.“

Když jsem si pořizoval bibliografii Agniji Barto ještě v první polovině 70. let minulého století, zjistil jsem, že celkový počet jejích knížek už tehdy dosáhl více než šesti set titulů – samozřejmě včetně nejrůznějších sborníků a výborů a včetně jejích Sebraných spisů. K tomu by bylo třeba

připočíst její práci veřejnou: byla předsedkyní sekce literatury a umění pro děti při Svazu společností přátelství a kulturních styků se zahraničím, členkou redakční rady časopisu Murzilka a členkou ediční rady nakladatelství Dětskaja literatura. Avšak úctu si nezasluhovala pouze rozlehlost jejího díla a její práce, ale i zaujetí, s jakým se do každé činnosti pouštěla, neustálá schopnost regenerace, živé reakce na lidi a události. Byl jsem toho svědkem při onom zmíněném mezinárodním setkání, ale i leckdy jindy: Při Bienale ilustrací Bratislava, kde si našla čas pro vážné a zevrubné diskuse s profesorem Klausem Dodererem a se mnou o možnostech mezinárodní encyklopedie dětské literatury, kterou jsme tehdy ve Zlatém máji připravovali (a jejíž realizaci jako mnohé jiné plány překazila husákovská „normalizace“), při přátelské besedě s pracovníky nakladatelství Albatros v moskevském Domě družby v září 1975, kdy dokázala lapidárně a výstižně představit přítomné spisovatele, ilustrátory a kritiky, v osobních rozhovorech. (Dobře znala mou knížku Tři banány v ruském překladu i kreslený film, který byl v Moskvě podle ní natočen. Když mě představovala přítomným ruským autorům, nejen že se o tom zmínila, ale napůl vážně a napůl žertem předpověděla, že na podkladě této knihy vznikne určitě ještě loutkohra a opera. Po letech jsem dostal jakýsi dopis, v němž mě kdosi žádal o svolení hru pro loutky i operu vytvořit, jenomže o jejich provedení jsem pak už v nastalém chaosu kolem rozpadu Sovětského svazu nedostal nejmenší zprávu.)

S tímto zaujetím rovněž několik let připravovala pořad rozhlasové stanice Maják, který se jmenoval Najít člověka a ve kterém organizovala setkání lidí, vzájemně ztracených za válečného běsnění: rodičů s dětmi, sourozenců a příbuzných, kteří byli od sebe odtrženi při bombardování nebo za spěšných evakuací nebo kteří byli zavlčeni do nacistického Německa a ztratili stopu svých nejbližších. Na první pohled vypadala tato snaha po více než dvaceti letech předem marná; a přece se jejímu úsilí za spolupráce všech zainteresovaných podařilo dát dohromady tisíce rodin. Bylo to opět svědectví nejenom o její houževnatosti, nýbrž i jejím zájmu o člověka a jeho štěstí: Kniha se stejným názvem – Najti člověka, která rekapitulovala výsledky rozhlasové relace a ve které se promítla řada lidských osudů, bystře a živě zachycených, měla obrovský čtenářský ohlas v mnoha zemích. U nás jsme alespoň mohli vidět její filmové ztvárnění.

V té knížce, která vyšla v moskevském nakladatelství Chudožestvennaja literatura roku 1969, autorka pouze nerekapitulovala snůšku faktů, sledovala tu se zaujetím jednotlivé osudy, hledala v jednotlivých příbězích v souladu s jejich nositeli pravdivost dějů i v psychologickém a uměleckém slova smyslu, takže se stránky knihy čtou jako sled drobných novel se zápletkami téměř detektivními. Používala autentických citátů z dopisů a telefonických rozhovorů, avšak každý jednotlivý případ domýšlela, usilovala o postižení charakterů, chtěla se dovědět, co bylo dál, protože setkáním odloučených jejich život pochopitelně nekončil. Ne vždy mohli rodiče a děti žít po tak dlouhé době spolu, ale – jak napsala jedna matka: „lepší je ztratit živou dceru než mrtvou“.

Obdivuhodné je, jak se spisovatelka dovedla vyvarovat stereotypnosti, která samozřejmě hrozila, protože příběhy ztráty a shledání jsou si až na detaily podobné. Především zvolila ty případy, které byly typické a zároveň odlišné, různorodé. Kromě toho však vetkala do osnovy knihy různé vzpomínkové pasáže, cestovní zážitky, úryvky z korespondence, záznamy o setkáních s lidmi atd., takže knížka jako celek je nesmírně pestrá, osciluje mezi pláčem a úsměvem, mezi záznamy tragédií, autorkou prociťtěných, a veselými, až anekdotickými peripetemiemi, v nichž se vysmívá drobným lidským nedostatkům nebo se nad nimi usmívá (nezapřela svůj sklon k satíře). Jsou tu i pasáže filozofické, uvažující o smyslu života, o rodinném soužití, o vztahu rodičů a dětí; někdy tyto úvahy zůstávají skryty v podtextu příběhu, ale jsou tu, provokují a nutí k zamyšlení.

Když autorka dělala poslední korekturu knihy, připsala, že počet těch, kteří se prostřednictvím rozhlasové relace našli, stoupl na 420. Když jsem s ní pak hovořil v Bratislavě na zmíněném

Bienale, uvedla, že jich je už 899. Stalo se tedy něco, co málokdo čekal. Podařilo se na uplynulém čase vyvzdorovat návrat blízkých.

Agnija Barto vypadala na první pohled ve větší společnosti – při literárních konferencích či sympoziích – autoritativně, když jsem však měl možnost ji poznat blíže, pochopil jsem, že to byla ve skutečnosti citlivá a laskavá žena, plná porozumění pro druhé. A dost možná, že jsem to mohl poznat lépe nežli její mladší ruští kolegové – vzhledem k tomu, že jsem nepodléhal oné striktní hierarchii, jaká panovala nejen ve stranickém aparátu, ale i v někdejších svazu sovětských spisovatelů. Při všech setkáních s ní, ať to bylo v Moskvě, v Praze nebo Bratislavě, jsem si uvědomoval, jak její přítomnost okamžitě prozářila celé okolí. Vždy byla plna zájmu o lidi, s nimiž hovořila. A lidé se také tak k ní obraceli: jako k někomu, komu se mohou svěřit, kdo není hluchý k záležitostem ostatních. Kdo může pomoci.

„Víte,“ svěřila se mi při podobné příležitosti, „já mám jednu ohromnou výhodu. Když někam přijdu, tak tam všichni buď četli moje verše v dětství, nebo je četli se svými dětmi či vnoučaty. A tak mě vždycky přijmou a snaží se mi vyhovět, když za něco oroduju. V tom je taky síla poezie...“

Dokázala si vždy „najít člověka“ a objevit jeho kladné stránky. Přestože věděla, že „radost se nedostává podle plánu“, byla vlastně bytostná optimistka a dovedla nacházet v životě to hezké. Možná, že to souviselo i s její reakcí na otázku, položenou při jedné besedě: „Ptáte se, jak píšeme? Jako byste se ptali, jak dýcháme.“

A stárnutí? I na ně znala odpověď: „Ve verších téměř každého básníka se začíná s léty ozývat stesk po odešlém mládí. Avšak já od sebe zaháním všechny lyrické vzdechy, vždyť moji čtenáři – děti – nemají včerejší den, mají vše před sebou, všechno, dnešek i zítřek. Verše, které pro ně píšeme, musí být neustále mladé. Kdyby ses, dětský básníku, soustředil na to, že „Všechno minulo, tvé mládí zmizelo“, je konec s tvým psaním... Ne, básník, písař pro děti, má docela jiné své lyrické „já“.“

Připomínku si však zaslouží i Překlady z dětštiny, ve kterých Agnija Barto přetlumočila myšlenky dětí z jedenadvaceti zemí – věrna své myšlence internacionalismu, s nímž je třeba začít právě u těch nejmenších. Ocituji alespoň výrok českého chlapce, který je tu zaznamenán: „Mámo, dal jsem ti papírové srdíčko. Dělej si s ním, co chceš. Můžeš si ho vzít na procházku, malovat si na ně. Ale raději do něj nepiš nic. Ať moje srdíčko zůstane čisté!“

Z dopisů Agnije Barto

„Vážený soudruhu Slabý!

Prosím, abyste mne omluvil, že jsem Vám dosud neodpověděla na Váš dopis. Celé tři měsíce jsem byla v nemocnici – vedle svého těžce nemocného muže. V srpnu zemřel.

Jakmile pocítím, že zase mohu něco dělat, odpovím na Vaše otázky.

Srdečný pozdrav.

Agnija Barto“

„Vážený soudruhu Slabý!

Namísto „zpovědi“ Vám posílám Pár slov o sobě. Vyberte si, prosím, co shledáte zajímavým...

Se srdečným pozdravem

Agnija Barto

Agnija Barto

Moskva, 28. prosince 1970

Narodila jsem se v Moskvě 17. února 1906, tady jsem chodila do školy a dospěla. Snad první dojem mého dětství byl vysoký hlas kolovrátku za oknem. Dlouho jsem toužila chodit po dvorech a točit klikou kolovrátku, aby ze všech oken vyhlíželi lidé, přilákaní hudbou.

Jasně si pamatuji zvonění koňských kopyt na mokré kamenné dlažbě; to bylo při první vyjížděce drožkou. Co se mi ještě vrylo do paměti: silné, pronikavé úderý hromu, třesu se strachy, bojím se, že přichází „konec světa“, o kterém jsem slýchala od chůvy. Zvláště si pamatuji na chůviny rozmluvy s bohem. Sedala na stoličce v kuchyni a ustavičně bohu něco vyčítala a domlouvala mu. Nemohla bohu odpustit smrt svého mladšího bratra Váněčky. „Panebože, k čemu ti bylo toho chlapce zapotřebí?! Kdyby sis vzal nějakého starce!“ vykřikovala žalostně.